

RADOVANOVIĆ DRAGOLJUB

SJEĆANJA NA RAZNE REVOLUCIONARNE I NAPREDNE
AKTIVNOSTI OD V RAZ. GIMNAZIJE DO 1941 GOD.
I OD 1941 DO PROLJEĆA 1943 GODINE

U V razredu gimnazije nalazio sam se pod stalnim uticajem naprednih studenata /tada osnivača KAB-a/. To je bilo doba velike aktivnosti protiv narastanja fašističkih snaga u svijetu. U našem razredu se nama je o tim stvarima razgovarala Dušanka Kovačević koja nas je upućivala isto kao i studenti na čitanje i proučavanje antifašističkih materijala. Posebno sa jednom grupom u kojoj su se nalazili još Duško Džepina, Slobodan Gajić i Milan Radman čitali smo i redovno pratili Lajpciški proces odnosno protuoptužbu Georgi Dimitrova.

Naša aktivnost unutar škole pored ovih proučavanja posebno se sastojala u agitovanju za napredne kandidate za uprave dječkih udruženja, a naročito za "Mladu Jugoslaviju". Koliko se sjećam već i ranijih godina literarno udruženje "Mlada Jugoslavija" bila je u rukama naprednih omladinaca i za cijelo vrijeme dok sam se ja nalazio u banjalučkoj gimnaziji udruženje, a i sva ostala udruženja Perijalni savez i sl. ostali su u rukama napredne omladine.

U VI razredu gimnazije mi smo već omladinci koji odlaze na KAB-a ova predavanja i koji organizovano ili slučajno učestvujemo u raznim manifestacijama radničkog pokreta. Između ostalog sjećam se da smo bili pozvani te jeseni /1935/ u Hrvatski Dom na predavanje Feliksa Nedjelskog^o Karlu Marksu. Mi smo trebali zajedno sa radnicima da odamo poštu Karlu Marksu i demonstriramo protiv tog predavanja. U to predavanje, Feliks Nedjelski je napravio da uvod u kom uopšte nije spomenuo ime Karla Marksa. Za to vrijeme mi smo svi mirno sjedili, ali kad je nakon desetak minuta otpočeo sa glavnom temom i spomenuo ime Karla Marksa preko pola dvorane uzviknulo je "Slava mu!". Poslije toga uzvikivale su se parole i neki drugovi radnici skočili su na stolice i uzvikivali su protiv klerofašizma. Sjećam se Lede Karabegovića, Kasima Hadžića i Nike Jurinčića u jednom momentu Niki Jurinčiću prišao je pop Bilogrivić i počeo da se gura. Radnici, izbjegavajući incident fizičkog ~~obzračivanja~~ pozvali su sve poštene slušaoce da napuste dvoranu.

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-MG-1/93

Svi mi, a bilo nas je preko polovine napustili smo dvoranu. /Felike Nedjelski bio je istaknuti klerikalni i križarski akter, odlikovan od Vatikana za svoj rad, a u ratu se ustakao kao ustaško-fašistički rukovodilac. 1946 guden je u Banjoj Luci od Narodnih vlasti i strijeljan. Pop Bilogrivić koga takodjer ovdje spominjem istakao se kao ratni zločinac i istovremeno je kad i Nedjelski sudjen i strijeljan.

Početakom VII razreda gimnazije prišla mi je jedna grupa studenata i razgovarale su sa mnom o prilikama u gimnaziji i između ostalog saopštili da smatraju da bi ja trebao da budem predsjednik Udruženja "Mlada Jugoslavija". Radi toga trebao bih da održim još prije izbora jedno predavanje na katedri Udruženja i predložili su temu: "Determinizam i Indeterminizam". Ta je tema bila za to aktualna, jer je to pitanje raspravljano i pobudilo znatiželju i polemiku na časovima vjernaue. Ovdje treba da napomenem da su u to doba u gimnaziju došli vjeroučitelji svih konfesija sa teološkim fakultetom i na oko su bili liberalni. Spremao sam tu temu kroz diskusije sa drugom Mirkom Višnjicom. Jedna od prvih knjiga koju mi je on dao bila je Buharinova "Istoriski materijalizam". Pored toga dao mi je, tada popularnog Talhajmera, a neke se literature i ne sjećam. Predavanja sam pripremio i održao. Sjećam se da su za polemiku na tom predavanju bili pripremljeni i klerikauci. Ali kako je napredna omladina bila takodjer pripremljena to je diskusija i polemika završena porazno za naše idejne protivnike. Poslije ovoga nastala je življa agitacija za izbore i a Mirko Salomon pravio je propagandne plakate sa crtežima u kojima je protukandidate prikazivao kroz negativna lica klasične i moderne literature kao i kroz negativna lica klasične i moderne literature kao i kroz negativna lica raznih bajki i legandi. Za našu cjelu grupu, skojom sam se je družio, ovo nam je pored uzbudje ja pružilo i zabave. Medjutim, pred sam izbor dolazi do poznatog Hodjerinog zbora na govodarnici. Dušanka Kovačević napomenula je da bi trebali i mi da izidjemo na taj zbor. Na jednom od svojih časova prof. Vimpolšek napomenuo je da da mi djaši možemo ići na takve zborove ali kako je on običavao da kaže: "Lepo, pametno". Većina našeg razreda sakupila se na dan zbora kod kina "Balkan" i prišli smo zbornom mjestu sa istočne strane. U našoj blizini vidio sam Hazima Hadjihalilovića Bakrica, Kadenića Cinkaru i Rozmana. Čim je zbor otpočeo počelo je demonstriranje i bacanje na tribine. Nastala je tuča i gužva i u jednom momentu kraj našeg kolege Dušana Drče našao se profesor Vimpolšek, počeo da viče na njega i u raspaljenosti ošamari ga.

U tom momentu tu su se našli drugovi Kačenić i Hadjihalilović i kad su vidjeli šta je uradio prof. Vimpolšek brzo je Hazim čučnuo iza profesora Vimpolšeka a Cinkara ga je gurnuo preko njega. U tom padu prof. Vimpolšek se prilično uplašio i ugruvao. Mi smo nastavili sa demonstracijama, a prof. Vimpolšek nas je počeo da vija, vičući nam da ćemo to upamtiti.

Sutradan u razredu otpočela je poznata afera te godine sa slučajem VII b razreda i profesora Vimpolšeka. Na zahtjev prof. Vimpolšeka ispitivanja djeka prisustvovala je komisija u kojoj je pored njega bio direktor Miladinović i razredni starješina Desa Medić. Razred je bio u svim izjavama kompaktan, i na optužbe prof. Vimpolšeka mi smo odgovarali protuoptužbama. Tako smo iznosili da je on kao profesor latinskog jezika govoreći nam o kalsičnim velinama iz Rimskog doba uvijek ih poredio sa fašističkim vodjima Italije i Njemačke. Naš ujednačen stav i izjave doveli su do prilično mučne situacije za ovu komisiju, ali kod naknadnih izjava Slobodana Gajića koji je u tvrdjenju o broju časova u kojima je prof. Vimpolšek hvalio fašističke vodje i još do nekih preterivanja u vezi sa tim profesorom. Cijela afera završila se na štetu djaka i nastavnički savjet donio je odluku, poslije višednevnog vijećanja da se iz škole izbace: Milan Radman, Dušanka Kovačević, Duško Džepina, Slobodan Gajić i Dušan Drča. Kako se za vrijeme trajanja tih sjednica očekivalo da će biti isteran veći broj djaka to su drugovi mene poslali u Zagreb i Sisak da bi obezbedio prijem u školu za sve izbačene djake. Ove demonstracije odjeknule su u zemlji i u Zagrebu studenti su bili spremni da pomognu svim izbačenim drugovima. Međutim, u zagrebačkim gimnazijama nisu bili spremni da prime ni jednog djaka iz ove grupe i tada sam poslan u Sisak gdje su direktor i nastavnici izjavili spremnost da prime sve koliko nas bude. Kad sam se vratio u B. Luka cijeli postupak je bio završen i saznao sam da su izbačeni oni koje sam već spomenuo. Nas šest dobili smo "konzilum abeundi". Svi izbačeni osim Duška Djepine otišli su u Sisak, a Duško Djepina u Pančevo. U gradu se pripremao svečan ispraćaj ovim drugovima. Na stanici iskupila se napredna radnička, studentska i srednjoškolska omladina. Mislim da je tada kratko govorio poželivši djacima sreću i u uspěh. Valjko Djordjević.

Posle ove afere uprava škole nije dozvolila moju kandidaturu za pretsjednika "Vlade Jugoslavije".

Do kraja godine naša djelatnost se pojačavala sve više i po završetku razreda zato mi je pismeno rješenje da se u banjalučku gimnaziju ne mogu više upisati.

Na kraju boravka u banjalučkoj gimnaziji odnosno opisatoga vremena moram da se vratim još na štrajk djaka banjalučke gimnazije protiv direktora Gordića u kom je učestvovao moj razred i uzeo učešća u izleta u Suturliju. Detalja iz toga se slabo sjećam.

Usljed tadašnjih prilika u banjalučkoj gimnaziji u kojoj je položaj napredne omladine bio veoma otežan banjalučki djaci su se našli po cijeloj zemlji od Krke do Prizrena. U Bihaću našlo se nas više banjalučana-čitava mala kolonija. U VIII razredu samom su se još našli Branko Morača, Atif Topić, Radomir Miličević, Momir Kapor, a u VII razredu bili su Ljubo Babić i Ratko Perić. Uključili smo se tu u redove narodne omladine. Ja sam noću ispomogao rad u kulturnom radničkom društvu. 1937 upisao sam se na tehnički fakultet u Zagrebu. Već u ljeto prije odlaska u Zagreb generacija kojoj sam ja pripadao-svi napredni omladinci i omladinke-upisali su se u KAB. Ja sam bio veoma ubudjen, jer je u to doba mnogo značilo stupiti u redove tog udruženja. Od djelatnosti koje se sjećam i kojima sam dobivao neposredne zadatke, bilo je više. Svirao sam u zabavnom orkestru KAB-a, putovali smo iz Beograda i Zagreba svi koji smo se tim bavili. U najranijem orkestru KAB-a svitali su Boško Kosanović, Václav Podrepski, Vladeta Vasić, Zdravko Jugat, Novi, Kabiljo, Gerda Kon-Kosanović, ja, Žardin Zvonko, Ivica Mažer, Brane Morača. Da, ova je grupa pored rada u KAB-a ispomogala i radila se mušičkim sekcijama u "Palatiću". Nakon dvije godine studija u KAB-u je bilo obavezno da svaki student kroz jedno predavanje iznese neke aktuelne probleme iz svog studija. 1939 g. ja sam imao predavanje pred KAB-ovim članovima o Korbizjeu i njegovim urbanističkim koncepcijama. Iste godine odnosno ljeto Drago Kolak govorio je: "Moji kritički osvrti na Engelov Antidiktirg". Sjećam se da su pravili stalno upadice Nikica i Šoša i da je na ovom predavanju bilo mnogo smijeha. Na izborima 1938 godine na prvom katu restorana "Kozare" nas jedna grupa pravili smo izborne propagandne plakate i putokaze za razna izborna mjesta. Sjećam se da su u toj grupi bili Zvone Komarica, Memec. Na tim izborima u propagiranju izlaska na izlaze, čuvanju glasačkih mjesta da ne dodje do podvala i mnogim drugim akcijama KAB-ovci su se veoma angažovali.

Spadao sam u grupu koja je često djelila letke noću po gradu. Iz grupe se sjećam Muhameda Hasanbašića, a trećeg ne mogu da se sjetim. Od ostalih najznačajnijih momenata pored predavačke djelatnosti ostalo mi je u sjećanju akcija za autonomiju BiH i potpisivanje letka, te sastanak na terasi napr. pozorišta sa Ljubićevićima i UNÁ-om radi stvaranja zajedničkog stava u odbrani zemlje. Do sporazuma na ovom sastanku nije došlo. To je bio prvi i posljednji dodir na jednom planu sa protivničkom grupacijom, iz tog vremena. Kada je KAB zabranjen, mislim da je to bilo 1940 u jesen, sa pismom uputio me je u Beograd Osmo nu Karabegoviću Nikica Pavlić. Kad sam stigao u Beograd istu večer je bio veliki protestni miting u dvorani Kolarečovog univerziteta na kome je govoreno i o zabrani KAB-a.

Članovi KAB-a učestovali su u mnogim politički, akcijama u Beogradu i Zagrebu, od kojih ću neke da navedem: U Zagrebu sam bio zaduživan za predavače za KAB-ovu katedru. Sa Rankom Šipkom, Ivicom Mažarom, Pećom Miloradom, Tomašom Perovićem i drugima odlazio sam kod Andrije Štampara, Pavla Vertihajma, Rudolfa Bićanića, Božidara Adžije, Dr. Arsena Skatarića, Miroslava Križe itd.

Po dolasku na studije u Zagreb prvi sastanak sa naprednim studentima sa arhitekture održan je kod braće Mates. Tu su se slušali radio prenosi iz Moskve i razgovaralo o političkoj situaciji. Poslije sam uključen u skojevsku grupu u kojoj su bili: Vjenceslav Rihter, Daša Očko, Barica, Sergije Vuković i još neki drugovi i drugarice. O ovom radu mogao bih da napišem opširnije, ako bi se sastao sa mnogima iz ove grupe koji žive u Zagrebu. Sastanak kod braće Mates bio je poveodom Oktoberske revolucije. Skojevskim aktivom kojim sam kasnije pripadao rukovodio je Sergije Vuković. Drugom jednom direktivom pripadao sam jednoj grupi koja je radila u "Seljačkom kolu". Jedan od rukovodilaca te grupe koja je djelovala kroz "Seljačko kolo" i SDS bio je Jefto Šašić. Od banjalučana u toj grupi bili su Pećo Milorad, Morača Branko, Dušan Djurić, Bakir Djinić i još neki.

Akcije koje je sprovodila skojevska grupa pod rukovodjenjem Sergija Vukovića bile su učesće u demonstracijama, demonstracije u Taškencu, ne sjećam se u koje vrijeme, ali su bile u svrhu odvratanja pažnje policije na jedan sastanak CK u Zagrebu. Također se organizovalo djeljenje letaka. Jedna od aktivnosti bilo jesastajanje pokrajinskih studenata u vojvodjanskoj menzi i između ostalih akcija priredjeno je jedno koncertno kulturno veče u dvorani Doma hrvatskih obrtnika,

a iz tih sredstava koja su dobivena tom prilikom, pripremljen je program i organizovana turneja kroz BiH, kojom prilikom je stvarano jedinstvo omladine BiH. Ovim pripremama i čitavom turnejom rukovodio je Ivica Mažar. Gostovalo se prvo u Bihaću. Dočekala nas je napredna bihaćka omladina, a priredbu smo dali u dvorani u kojoj se sad nalazi muzej NOB-a. U ekipi koja je učestvovala u toj turneji ja sam vodio orkestar u kom su svirali Ivica Mažar, Zvonko Žardin, Jedna drugarica slovenka, Pored toga moje je zaduženje bilo scenografija i aranžiranje pozornice, a to je na toj turneji značilo sa ostalim zaduženim drugovima uzeti u ruke čekića, eksere i letve i sami uređivati scenu. Od programa koji smo tada davali tadašnje organe vlasti najviše je smetala horška recitacija "Oče naš" ilustrirana sa sjenama na pozadnoj pozornici. Impresivna je recitovana Štrk. U Šovoj drami "Pokopajmo mrtve" igrali su Ilić sa Ilići Djoko Perović.

U B. Luci i Tuzli proteklo je sve kao i u Bihaću. U Zenici desilo se omaškom da su agenti prodavali ulaznice. Kad se saznalo o kome se radi bilo je već kasno, jer smo mi dozvolu imali u rukama. Istina ova prva raspodaja karata kod nekih je radnika napravila i malu zabunu, Navečer za vrijeme programa sreski načelnik slušajući "Oče naš" kad je vidio pokrete sa sjenama revoltirao se i skočio iza pozornice da interveniše. Mi smo to očekivali i sve se uklonilo za tren tako da nije ništa vidio. Vratio se na svoje mjesto i kad je ponovo vidio sjene opet je poletio iza pozornice, ali mi smo o et sve sklonili. Sreski načelnik je tada zaprijetio da će prekinuti priredbu. Kako je ova tačka već bila završena dalje nije više dolazilo do spora.

U Sarajevu šef policije Vikert nije odobrio održavanje priredbe, ali je omladina organizovala izlet u "Marijental" na kome su govorili mnogi omladinci. Isto kao i u Sarajevu bilo je u Mostaru, a priredbe su održane još u Jajcu i Prijedoru, u kom je ova turneja zaključena.

Još je bio jedan zanimljiv događaj u Zarebu. Za pomoć španskim borcima organizovale su se razne čajanke i igranke po svim mogućim klubovima i menzama gdje su uticaj imali napredni studenti. Tada su svi studenti djeziisti na smjenu svirali na svim tim mjestima, a pr hod išao je za pomoć španskim borcima.

Pored već pomenutih sjećanja htio bih da spomenem i rad KAB-ovaca u "Pelagiću". Ta saradnja bila je stalna, na svim mogućim poljima. Vladeta Vasić radio je sa recitativnim horom, mi smo tamo prisustvovali predavanjima i diskusijama. Po odlasku Drage Mažara u logor u Bialeća ja sam preuzeo rad sa tamburaškim zborom odnosno ja sam preuzeo tamburaški zbor od Boška Kosanovića, a on je radio sa šegrtime pjevačkim zborom. Na posljednjoj priredbi sa koje postoji fotografija publika je upitala šegrte koji su izišli bez dirigenta na pozornicu, gdje im je dirigent, na što su ovi mališani u horu odgovarali: "U logoru". Ove posljednja priredba pred rat bila je zakazana ranije, ali smrću Mirka Višnjića održana je kasno u jesen 1940 g.

Sa društvom "Pelagić" išao sam na gostovanja u B. Krugu i Bihać. Sjećam se još jednog detalja iz Zagreba. Povodom demonstracija za obranu zemlje i za priznanje SSSR-a kao i povodom potpisa letka za autonomiju i još nekih drugih akcija u kojima su organizovanju se istakli neki studenti, isti su bili pozivani da se jave u policiju radi nekih "nevažnih izjava" i "svjedočenja". To je bilo u januaru ili februaru 1941 godine. Oni koji su nasjeli tome, mnogi nikad više nisu izašli iz zatovara. Policajec kad je došao meni u stan na Pejačevićevom trgu ja sam mu odgovorio da Radovanović nije tu, ali da ću mu ga te reći čim dođe. Poslije toga sam se odmah sklonio. Dešavalo se češće da sam prenosio ramne materijale iz Zagreba u B. Luku, koje mi je predavao Marijan Podgornik i Ivica Mažar. Svaki put sam prošao sretno, jer su drugovi preuzimali te kofere čak u Zalužanima ili u Predgradju. Samo jedanput me je na samoj stanici u B. Luci pretrpao agent Šobot, ali nije našo ništa jer je paket sa materijalom bio izuzet u samom vagonu.

Htio bih još nešto da spomenem iz sjećanja na Mirka Višnjića. On je bio praviš majstor konspirativnosti. Kad su bile demonstracije za Čehoslovačku Mirko je išao korzom sa strane i posmatrao demonstracije. Kraj njega je naišao agent Kosta Šain i zavikao mu: "Mirko, hajde s nama, pomoni! Ovo su komunisti, treba ih rastjerati!" Koliko se sjećam i kad je umro Mirko Višnjić policija je bila iznenadjena učešćem napredne omladine na njegovom pogrebu, jer sigurno nije mogla pretpostaviti kakvo je njegovo mjesto bilo u Partiji. Još dva detalja htio bih da zabilježim. Za vrijeme štrajka pekarskih i frizerskih radnika, pored prikupljanja hrane u gradu, mi koji smo svirali išli smo na smjenu u Radnički dom i svirali im da bi im časovi provedeni u domu bili ugodniji.

Skojevska grupa u B. Luci, kojoj sam ja pripadao, formirana je u ljeto 1940 godine. i njom je rukovodio Ivica Mašar. Prvi sastanak bio je kod Mamsagine ciglane i njemu su prisustvovali Ranko Šipka, Avdo Djuruković, Braco Potkonjak, Duško Koščica i još neki drugovi koji ne mogu da sjetim.

u B. Luci 24. 12. 1963

Sravnili:

vojvoda
vojvoda
vojvoda

1. Ljiljana Lović

2. [Signature]

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-MG-11/193